

„Zaključne rasprave“ (175-182) ukratko donose pregled najvažnijih pitanja i problema koji proizlaze iz prethodnih poglavlja. Ističe se pregled stanja istraživanja, gdje autor predstavlja glavne probleme i teškoće s kojima se susreće arheologija, a najčešće se tiču devastacije, nedovoljnosti tehnoloških istraživanja i opremljenosti te naposljetku i neobjavlivanja. Goruća pitanja i brojne nedoumice donosi i tema naseljavanja, pri čemu su obrađeni neki od aspekata fenomena poput, primjerice, kontakta doseljenika sa starosjediocima, doticaja s Avarima, pitanja poklapanja informacija koje donose pisani izvori s rezultatima koje nude arheološka istraživanja itd.

Slijede „Katalog nalaza“ (183-287) s popisom nalaza i nalazišta uz pripadajuće crteže te „Popis literature“ (288-298).

Rani srednji vijek između Panonije i Jadrana. Ranoslavenski keramički i ostali arheološki nalazi od 6. do 8. stoljeća cjelovit je i zanimljiv prikaz dosadašnjih i najnovijih istraživanja mnogih aspekata ranoslavenske prisutnosti na ovim prostorima te kao takav i izrazito koristan široj znanstvenoj javnosti, ali i svim zaljubljenicima u arheologiju i povijest. Radi se o bitnom prinosu istraživanju jedne od slabije istraženih i uopće istraživanih tema ranosrednjovjekovlja, stoga knjiga ima važnu ulogu u podizanju zanimanja za njim te u pozivu na daljnja istraživanja i popunjavanja „slagalice“ novim spoznajama.

Gabriela Braić

Buzetski statut / Statuto di Pingente MCCCCXXXV, Kolana od statuti, knjiga IV, ur. Neven Budak, Buzet: Grad Buzet, 2017., 486 str.

Uvodeći čitatelje u svoju monografiju o suvremenoj literarnoj kritici uopće, a posebno u poglavlje o „dokazima“ u humanistici i njihovoj usporedbi s onima iz područja prirodnih znanosti, Matthew L. Jockers, danas profesor engleskoga jezika na Sveučilištu Nebraske u Lincolnu, prisjeća se davnoga susreta s kolegama i popratnoj idealističkoj raspravi o argumentaciji u polju kojem pripadaju. Tvrdi Jockers, naime, sljedeće: „There was controversy when we came to discuss the «critical enterprise» and what it means to engage in literary research. The very term research was discussed and debated, with the lone scientist in the group suggesting, asserting,

that the «methodology» employed by literary scholars was a rather subjective and highly anecdotal one, one that produced little in terms of «verifiable results» if much in the way of unsupportable speculation.¹ Ovakav reminiscentan uvod, sličan sigurno stotinama ili čak tisućama drugih, pa i referiranje na studiju koja ga slijedi čine se prikladnima za naš uvod u prikaz i, uopće, sam prikaz svježega kritičkog izdanja Statuta iz dva razloga. Najprije, sjećam se i ja jednoga svog razgovora s kolegom s Odjela za srednjovjekovne studije u Budimpešti i, dapače, dragoga prijatelja, kojim smo kako kratili vrijeme putovanja od ulice Kerepesi do sveučilišnoga kampusa, tako i maštajući skicirali buduće projekte. Siguran sam da mi moj tadašnji sugovornik neće zamjeriti ako ovdje parafraziram njegov komentar o razlici u vrijednostima empirijskih studija i kritičkih izdanja povijesnih vrela, žanrovskoj dihotomiji specifičnoj za našu struku. Mislio je kolega tada, a vjerojatno se još uvijek čvrsto drži toga mišljenja, otprilike ovako: „da će bilo koji analitički rad koji stoji na teorijsko-metodološkim temeljima koje je autor u trenutku istraživanja i pisanja rada smatrao kvalitetnima prije ili kasnije biti kritiziran ili pobijen,² no izdanja neobjavljenih povijesnih izvora poslužit će generacijama znanstvenika.“ Sugovornik o kojem govorim je Josip Banić koji, koliko se da iščitati iz parateksta, nije sudjelovao u samoj transkripciji i priređivanju teksta Statuta,³ ali je priložio najopsežniju i, čvrsto sam uvjeren, najvrjedniju uvodnu studiju tom važnom izdanju koje će sigurno poslužiti generacijama. Drugi razlog pozivanja na Jockersovu studiju otkrit ćemo nešto niže u tekstu, pri kraju.

Prva od tri uvodne studije transkripciji i prijevodu glava Statuta jest „Rukopisi Buzetskog statuta i značajke njegovog teksta“ Branke Poropat (8-16), iza koje slijedi njezina talijanska inačica (17-26). Autorica prikladnim egdotičkim uvodom ukratko prikazuje vanjske i unutrašnje karakteristike najstarijega sačuvanog rukopisa Statuta, koji se čuva u Državnom arhivu u Pazinu uvezen u kodeks zajedno s više od stoljeća (1575.) mlađom talijanskom inačicom Statuta. Uz njih, Poropat opisuje i najmlađi rukopis iz knjiž-

1 Matthew L. Jockers, *Macroanalysis: Digital Methods and Literary History*, Urbana – Chicago – Springfield 2013., 5.

2 Ne znam ili, točnije, ne sjećam se jesmo li tada „filozofirali“ o Popperu i Kuhnu, ali sam siguran da bi se barem prvi od ove dvojice složio s ovakvim komentarom. Aludiram ovdje na Karl Popper, *The Logic of Scientific Discovery*, London – New York 2002. (izvorno objavljeno u njemačkom izdanju s nekoliko naknadnih engleskih prijevoda), te Thomas Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*, Chicago 1962.

3 Svoje ambicije u priređivanju i izdavanju vrela ostvario je u dodacima magistarskom radu obranjenom u Budimpešti koji će uskoro biti objavljen u dvojezičnom, hrvatsko-talijanskom izdanju. Detaljnije o tome kod samoga autora: Josip Banić, „Buzet: Nepokolebljivi bastion kontinentalne Istre“, u izdanju koje ovdje prikazujemo, 77, bilj. 336.

nice venecijanskoga Muzeja Correr pisan talijanskim jezikom koji je nastao, prema ocjeni autorice, u osamnaestom stoljeću, te tiskanu verziju starijega talijanskog rukopisa, objavljenu oko 1776. godine. Pored opisa, donose se i informacije o sačuvanim primjercima tiskane inačice Statuta, pohranjenima u domaćim i stranim knjižnicama, arhivima i drugdje. Slične informacije o karakteristikama najstarijega, latinskog, te najstarijega talijanskog rukopisa mogu se pronaći i u egdotičkoj ocjeni tih dvaju rukopisa uza starije, Zjačićevo izdanje Statuta i njegov prijevod, objavljeno u dvama susljednim brojevima *Vjesnika HARI P-a*.⁴ Autoričina studija, međutim, sadrži podatke o mlađem talijanskom rukopisu koji nedostaju Zjačiću pa takvim vrijednim prilogom obogaćuje stematiku sačuvanih rukopisa, ali i podupire vlastitu temeljnu pretpostavku stručne pripreme kritičkoga izdanja korištene u ovoj ediciji što je, prema riječima autorice, „značilo prikupiti sve poznate rukopise statuta te, na temelju istih, odrediti predložak za prijepis”.⁵ Opravdavajući time, čini se, novo kritičko izdanje, autorica ga odmiče od Zjačićeva upravo kriterijima „suvremenih načela za objavljivanje”,⁶ iako ne vidim zašto starije izdanje, danas staro više od pola stoljeća, ne ispunjava te kriterije, posebno stoga što autorica nigdje u svojem tekstu ne tvrdi da je za samu transkripciju i priređivanje teksta ikada poslužio mlađi talijanski rukopis. Dapače, poslužila je tome talijanska inačica iz šesnaestoga stoljeća, rabljena i kod Zjačića, a tek se u sljedećem odsječku autoričina priloga i u kritičkom aparatu u nastavku priložene nove transkripcije najstarijega rukopisa donose usporedbe s ostalim inačicama, bilo rukopisnim ili tiskanim. Bilo kako bilo, autorica završava svoj prilog kratkim popisom i kategorizacijom jezičnih specifičnosti teksta najstarijega rukopisa.

Slijedi studija Josipa Banića „Buzet: nepokolebljivi bastion kontinentalne Istre“ (27-99), popraćena prijevodom na talijanski jezik (100-180), najopsežnija uvodna studija ovoga izdanja. Kako tvrdi i sam autor, uvijek dobro upućen u nužne teorijske okvire historiografskih analiza, njegov narativ u pregledu srednjovjekovne i ranonovovjekovne povijesti Buzeta temeljen je na Christallerovom geografskom konceptu centralnih mjesta i strukturiran oko „epizoda“ koje korespondiraju sa značajnijim mijenama u društvenoj i političkoj povijesti mjesta, uže regije i, konačno, širega sjevernojadranskog

4 Mirko Zjačić, „Statut Buzetske općine“, *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, 8-9 i 10, 1963.-1964. i 1964.-1965., 71-137, 119-199. Opis rukopisa na str. 73-75 prijašnjega broja.

5 Branka Poropat, „Rukopisi Buzetskog statuta i značajke njegovog rukopisa“, u ovom izdanju, 13.

6 Na ist. mj.

područja, odnosno s mijenama u centralitetu Buzeta unutar lokalnih i nešto širih okvira. Ipak, namijenivši tekst „širem čitateljstvu“, autor ostavlja najviše mjesta za deskriptivni kronološki pristup temi što, u konačnici, rezultira gustim tekstom bogatim informacijama. Prateći povijest grada od poznate donacije Ulrika II. Weimar-Orlamünde i supruge mu Adelaide akvilejskoj crkvi iz 1102. (i prijašnjih donacija), a u kojoj je spomenut i Buzet, preko svih značajnijih trenutaka istarskoga i buzetskoga srednjovjekovlja – lokalnih i širih sukoba Akvileje i njezinih advokata, čvršćega nastupa Venecije na istarskom kopnu od sredine 13. stoljeća, patrijarhata značajnijih patrijarha, poput Wolfgera, Bertholda, Grgura, Bertranda i drugih – do nešto mlađe povijesti mjesta oko i poslije 1421. i, konačno, do propasti mletačke države 1797., autor vješto raspleće kako gusto tkane mreže međuovisnosti pojedinaca i grupa srednjovjekovnoga i kasnijega društva, tako i mjesto Buzeta u mrežama čiji čvorovi rastežu svoje međusobne rubove od lokalne svakodnevice do carskih politika. Bogata bilješkama, nužnim izvorima i relevantnom literaturom, studija, dakle, ne služi samo kao pregled gotovo sedmostoljetne buzetske povijesti, nego je izvrstan priručnik za bilo kojega studenta i, jednako tako, bilo kojega iskusnijeg stručnjaka koji zaželi baciti pogled ili se dulje zagledati u istarsko srednjovjekovlje. Iako je od objavljivanja i danas temeljnih monografija o srednjovjekovnoj povijesti poluotoka, onih Bernarda Benussija i Giovannija de Vergottinija,⁷ do danas objavljeno nekoliko pregleda istarske srednjovjekovne povijesti u sintezama nacionalne povijesti ili, pak, u nešto popularnijoj sintezi povijesti same Istre,⁸ nijedna nije slična ovoj gustoćom ponuđenih informacija i popratnih bilješki za razdoblje razvijenoga i kasnoga srednjovjekovlja, a još manje metodološkim pristupom. Smatram, stoga, da ova autorova studija mora biti jedan od prvih priručnika koji treba ponuditi znatiželjnicima i studentima. Ako i ne zbog njezine velike empirijske vrijednosti, onda barem zbog potencijala koji sadrži za poticanje razmišljanja o teorijskim i metodološkim postavkama koji će izvući lokalnu historiografiju iz često nacionalno ili čak uže skučenih okvira i česte metodološke zastarjelosti.

Konačno, odsječak uvodnih studija završava Nella Lonza tekstom „Zrcalni odrazi: Buzetski statut, njegovi uzori i pravni srodnici“ (181-201) koji prethodi talijanskom prijevodu (202-224). Popraćen tablicom konkur-

7 Bernardo Benussi, *Nel medio evo: pagine di storia istriana*, Parenzo 1897.; Giovanni de Vergottini, *Lineamenti storici della costituzione politica dell'Istria durante il medio evo*, Trieste 1974.

8 *Istria nel tempo / Istra kroz vrijeme / Istra skozi čas*, ur. Egidio Ivetic, Trieste 2006., 2009., 2011.

dancija i odgovarajućom *stemma codicum* rukopisa Statuta, tekst prezentira prije svega filijaciju četiriju statuta četiriju istarskih komuna, Buzeta, Oprtlja, Buja i Dvigrada, s arhetipskim i gotovo stoljeće starijom statutom Milja. Točnije, zbog sličnosti specifičnih za buzetsko-oprtaljski i, posebno, bujsko-dvigradski rukopisni par, autorica pretpostavlja postojanje dvaju uzoraka nastalih na temelju arhetipa iz Milja koji su početkom petnaestoga stoljeća poslužili u sastavljanju ovih četiriju statuta nešto južnijih komuna. Autorica, pored detaljne razradbe rukopisnih filijacija prema varijacijama, detaljnije prikazanima u tablici konkordancija, dalje raspravlja o kontinuitetu srednjovjekovnoga istarskog prava duboko u doba mletačke dominacije nad poluotokom, odnosno, konkretno, nad buzetskom i njoj pravno sličnim komunama, te o specifičnostima dvaju rukopisa samoga Buzetskog statuta, onoga latinskog iz 1435. i talijanskoga iz 1575., i njihovim preinakama. Ovdje je, međutim, odličan trenutak da se vratimo citatu s početka i monografiji iz koje smo ga crpili. Točnije, ovdje se moramo vratiti drugom razlogu zbog kojega smo posegnuli za takvom studijom i upozoriti na metodološke trendove prisutne u suvremenoj historiografiji koji bi, čini mi se, neizmjereno pridonijeli budućim istraživanjima manuskripta bilo koje vrste, a posebno, evo, pravnih knjiga naših srednjovjekovnih minijaturnih komuna.

Jockersova monografija, zajedno s daleko popularnijom i utjecajnijom metodološkom raspravom Franca Morettija, naslovljenom jednostavno *Distant Reading*,⁹ te njegovom nešto ranijom i jednako toliko utjecajnom knjižicom *Graphs, Maps, Trees: Abstract Models for a Literary History*,¹⁰ istovremeno su rezultat i (već) klasici paradigmatškoga okreta u literarnoj kritici od tzv. metode *close reading* prema tzv. *distant reading* metodi. Razvijenu unutar literarne kritike, metodu su, pored drugih metoda izvorno namijenjenih poljima unutar društvenih znanosti, ubrzo preuzeli i povjesničari i drugi humanisti, pa sve one danas igraju najvažniju ulogu na polju *digital humanities*. Iako je rasprava o apliciranju, koristima i zamkama sličnih metoda vrlo živa, kako među stručnjacima na polju književne kritike, tako i među „digitaliziranim“ povjesničarima, njihova vrijednost u odmicanju od izoliranih mikro-studija karakterističnih za *close reading*, kakvu imamo i u ovom izdanju, te njihova korist u istraživanju velikih korpusa teksta prepoznata je i vrlo dobrodošla. Primjenjivane i primjenjive računalne metode te popratna

9 Franco Moretti, *Distant Reading*, London – New York 2013.

10 Isti, *Graphs, Maps, Trees: Abstract Models for a Literary History*, London – New York 2005.

tehnologija koji su upotrebljavani u takvim metodama odlično bi poslužili istraživanju ogromnoga korpusa pravnih knjiga čitavoga srednjovjekovnoga sjevernojadranskog ili uopće jadranskoga prostora, središnje Europe ili, čak, čitavoga kontinenta te pomogle u interpretacijama uzora i filijacija rukopisa takvih kodeksa stvarajući tako daleko razgranatije *stemmata* od ovdje ponudene. Osim navedenih uzora, grupe povjesničara, čak i medievista, te drugih stručnjaka u humanističkim znanostima objavljuju radove u časopisima specijaliziranim za *digital humanities*, pa i ondje valja tražiti uzore i inspirativne primjere ovakvih *distant reading* ili drugih računalno potpomognutih studija.¹¹

Nadajući se da će ove sugestije potaknuti na primjenu ovakvih metoda u budućim sličnim projektima, zaključit ćemo, ipak, nešto standardnijim formatom. Iza priloga o predlošcima Buzetskoga statuta slijede preslike izvornika te, konačno, prijevod i transkripcija teksta originala ispravljena mjestimično tekstem mlađe talijanske inačice iz istoga kodeksa Državnoga arhiva u Pazinu (308-441), koju su izvele Branka Poropat i Nella Lonza. Na samome su kraju stvarna i mjesna kazala (444-463), popis rabljenih izvora i literature (466-485) te popis rabljenih kratica (486).

Davor Salihović

Ivan Botica – Danijela Doblanović – Marta Jašo, *Kvadirna ili ligištara bratovštine sv. Antona opata iz Zabršca u Dolini*, Posebna izdanja Državnog arhiva u Pazinu, svezak 44 (Glagoljski rukopisi 12), Pazin: Državni arhiv u Pazinu, 2016., 420 str.

Kako je naglašeno u „Riječi nakladnika“, ovo izdanje predstavlja još jedan u nizu vrijednih prinosa kojima se širu javnost upoznaje s glagoljskom baštinom nastalom na istarskom prostoru. *Kvadirna ili ligištara bratovštine sv. Antona opata iz Zabršca u Dolini* Ivana Botice, Danijele Doblanović i Marte Jašo predstavlja manje poznati rukopis pisan glagoljicom i latinicom, nastao u 16. i 17. stoljeću na području dolinskih sela, odnosno Zabršca u tršćanskom zaleđu.

¹¹ Vidi, primjerice, *Digital Medievalist*, <https://journal.digitalmedievalist.org/>, *Digital Scholarship in the Humanities*, <https://academic.oup.com/dsh>, ili *Digital Humanities Quarterly*, <http://www.digitalhumanities.org/dhq/>, posjećeno 21. studenoga 2017.